

L'empoderament de les mares solteres al Marroc: anàlisi del model d'intervenció de 100% Mamans

Empowering single mothers in Morocco: analysis of the 100% Mamans intervention model

Mohamed Haouari¹

ORCID: 0009-0009-7394-5156

Recepció: 22/10/25. Revisió: 16/12/25. Acceptació: 13/01/26

Per citar: Haouari, Mohamed. (2026). L'empoderament de les mares solteres al Marroc: anàlisi del model d'intervenció de 100% Mamans. *Revista de Treball Social*, 230, 15-36. <https://doi.org/10.32061/RTS2026.230.01>

Resum

Aquest article estudia el model d'intervenció social de 100% Mamans i la seva labor d'empoderament de mares solteres al Marroc. L'objectiu principal és avaluar com les intervencions d'aquesta organització n'impulsen la millora de la situació i en promouen la inclusió social, econòmica i jurídica en un context marcat per la discriminació estructural i l'estigmatització cultural. Mitjançant una metodologia qualitativa que combina anàlisi documental, observació participant i entrevistes semi-estructurades a beneficiàries, s'examinen les estratègies d'intervenció psicosocial, formativa i jurídica dutes a terme per l'associació. Els resultats evidencien millores en autoestima, autonomia econòmica i participació social de les mares solteres. No obstant això, persisteixen barreres com l'accés limitat a finançament, serveis centralitzats i restriccions legals. Es recomana replicar el model de 100% Mamans en altres regions, promoure polítiques públiques descentralitzades i reformar el marc jurídic per garantir els drets d'aquestes dones i els seus fills o filles.

Paraules clau: Mares solteres, empoderament femení, exclusió social, intervenció social, 100% Mamans.

1 INAS - Tànger. mohammed.haouari@inas.social.gov.ma

Abstract

This article examines the social intervention model of 100% Mamans and its work to empower single mothers in Morocco. The main objective is to assess how the organisation's interventions contribute to improving their situation and promote their social, economic and legal inclusion in a context marked by structural discrimination and cultural stigmatisation. Using a qualitative methodology that combines documentary analysis, participant observation and semi-structured interviews with beneficiaries, the psychosocial, educational and legal intervention strategies implemented by the association are examined. The results indicate improvements in self-esteem, financial autonomy and social participation among single mothers. However, barriers such as limited access to funding, centralised services and legal restrictions persist. It is recommended that the 100% Mamans model be replicated in other regions, alongside the promotion of decentralised public policies and reform of the legal framework to ensure the rights of these women and their children.

Keywords: Single mothers, female empowerment, social exclusion, social intervention, 100% Mamans

1. Introducció

Les mares solteres constitueixen un dels col·lectius més vulnerables de la societat marroquina. La concurrència de normes patriarcals, de prohibicions culturals i d'un marc legal limita l'exercici de drets bàsics com l'educació, la salut o l'ocupació, i perpetua cicles de pobresa que impacten en les mares i els seus fills, reforçant així les desigualtats intergeneracionals. Abordar aquesta problemàtica requereix un enfocament integral que tingui en compte els canvis legals i socials orientats a la seva inclusió i el seu empoderament.

Des d'una perspectiva sociocultural, la maternitat fora del matrimoni continua sent objecte d'una forta estigmatització. El pes de les normes patriarcals i de les concepcions morals tradicionals condemna aquestes dones a una marginalitat que es manifesta tant en l'àmbit familiar com en el comunitari. Diversos informes d'organitzacions de la societat civil han documentat de manera recurrent les dificultats socials, jurídiques i econòmiques a les quals s'enfronten les mares solteres al Marroc (Association Bayti, 2016) així com les barreres institucionals i socials persistents identificades en els informes d'activitats de l'Association 100% Mamans (2021).

Un informe dut a terme per l'Institut National de Solidarité avec les Femmes en Détresse (INSAF, 2010) revela que entre el 2003 i el 2009 més de 434.000 dones van enfrontar la maternitat en solitari, la qual cosa representa l'11% dels naixements registrats el 2009. La majoria eren joves, amb un 92% entre els 15 i 19 anys, i un 65,3% entre els 20 i els 24. Encara que el fenomen travessa totes les classes socials, la resposta institucional ha estat dirigida principalment a dones amb ocupació, deixant al marge les més vulnerables. Aquesta xifra il·lustra la magnitud d'un fenomen que, encara que transversal a les classes socials, afecta amb més duresa les dones amb escassos recursos i un nivell educatiu inferior (INSAF, 2010).

En l'àmbit legal, el marc normatiu marroquí manté restriccions que agreugen l'exclusió de les mares solteres. Disposicions com l'article 490 del Codi Penal penalitzen les relacions sexuals fora del matrimoni, mentre que l'article 148 del Codi de Família limita el reconeixement de la filiació a través del pare, dificultant el registre civil dels fills i impeding-ne l'accés a serveis bàsics com l'educació i la salut.

Aquestes barreres jurídiques es combinen amb mecanismes de control social i amb la persistència d'estructures familiars patriarcals que legitimen la desigualtat. En aquest sentit, la "violència estructural de gènere" s'expressa no només en les agressions directes, sinó també en la invisibilització i exclusió de les dones que no s'ajusten als models familiars tradicionals (Lahsika, 2021).

El concepte d'empoderament, central en la literatura sobre treball social i estudis de gènere, ofereix un marc interpretatiu essencial per comprendre les estratègies de resistència i transformació d'aquestes dones. Seguint Kabeer (2005), l'empoderament pot definir-se com el procés mit-

jançant el qual les dones adquireixen els recursos, la capacitat i l'agència necessaris per prendre decisions que afecten la seva vida i el seu entorn.

En aquesta mateixa línia, l'empoderament es concep com un procés progressiu d'enfortiment de capacitats individuals i col·lectives, basat en la participació activa de les persones implicades (Charlier i Caubergs, 2007). Des de la perspectiva del treball social, l'empoderament implica també un acompanyament professional orientat a enfortir les capacitats personals i col·lectives, promovent la inclusió social i la justícia de gènere (Bacqué i Biewener, 2013; Parazelli i Bourbonnais, 2017).

L'associació 100% Mamans, fundada el 2006 (Tànger) ha desenvolupat un enfocament d'intervenció que combina formació professional, suport psicosocial i assessoria per a la inserció laboral de mares solteres (Association 100% Mamans, 2023). Al llarg dels anys, ha adaptat els seus programes a les necessitats canviants del col·lectiu, consolidant el seu paper en la defensa dels seus drets; al costat d'entitats com INSAF a Casablanca, Solidarité des Femmes, Oum el Banin a Agadir o la Unió Nacional de Dones Marroquines a Tànger (UNFM) (Association 100% Mamans, 2017).

En el context marroquí, diverses organitzacions de la societat civil han assumit un paper fonamental en la defensa dels drets de les mares solteres i en la construcció d'itineraris d'empoderament, entre les quals destaca l'associació 100% Mamans. Fundada a Tànger el 2006, la seva acció combina l'assistència psicosocial, la formació professional i l'acompanyament jurídic amb la finalitat de facilitar la reinserció social i econòmica de les dones i els seus fills o filles (Association 100% Mamans, 2023). El seu model d'intervenció ha contribuït a transformar el discurs social sobre la maternitat en solitari, visibilitzant la legitimitat de les famílies monoparentals i obrint espais per a la defensa dels seus drets.

Per fer-ho, s'adopta un enfocament qualitatiu sustentat en l'observació participant, l'anàlisi documental i les entrevistes semiestructurades a beneficiàries, que permeten examinar els processos de canvi individual i col·lectiu generats per la intervenció. Aquest estudi s'inscriu, a més, en la perspectiva del treball social transformador, que reconeix les mares solteres no com a subjectes passius d'assistència, sinó com a agents de canvi capaços de redefinir la seva identitat, enfortir les seves capacitats i participar activament en la construcció d'una societat més inclusiva i equitativa.

2. Metodologia

El present estudi adopta un enfocament qualitatiu i exploratori, adequat per comprendre la complexitat de les experiències de les mares solteres i els processos d'empoderament generats a través de la intervenció social. Aquesta elecció metodològica respon a l'objectiu central d'analitzar el model d'acció de l'associació 100% Mamans i el seu impacte en les trajectòries personals, familiars i comunitàries de les beneficiàries.

L'enfocament qualitatiu permet accedir al sentit subjectiu que les dones atribueixen a les seves experiències, reconstruint els seus discursos, emocions i estratègies de resistència davant les estructures de desigualtat. Seguint Denzin i Lincoln (2018), la recerca qualitativa procura comprendre els fenòmens socials des de la perspectiva dels propis actors, parant esment als contextos culturals i simbòlics en els quals es desenvolupen.

Així mateix, s'assumeix la perspectiva constructivista, que considera que el coneixement social es construeix a partir de la interacció entre la investigadora i les participants (Flick, 2015). Aquest enfocament resulta especialment pertinent en estudis sobre empoderament i gènere, on els processos identitaris i relacionals adquireixen un paper central. La metodologia qualitativa, en aquest sentit, no es limita a descriure realitats, sinó que permet interpretar-les, situar-les i donar veu a les que tradicionalment han estat silenciades.

L'estudi va suposar la revisió d'algunes dinàmiques culturals i legals a partir de documents normatius d'estudis previs. Autors com Bousbaa i Lahsika van aportar visions de barreres estructurals i de discriminació. Així mateix, els treballs de Kabeer, Sechter, Letablier i Wendland destaquen per la seva anàlisi de reptes concrets, com la persistent dependència legal de la figura paterna en els casos de filiació extramatrimonial. Aquestes aportacions van ser tingudes en compte a l'hora d'elaborar entrevistes semiestructurades i guies d'observació.

A més, es van fer observacions de les activitats i dels tallers duts a terme per 100% Mamans, parant especial atenció a la interacció entre l'equip tècnic i les beneficiàries. Aquest mètode també permet identificar elements com ara la qualitat de les interaccions entre el personal i les beneficiàries, el grau de participació o canvis en les dinàmiques del grup. En aquest sentit, es van destacar tres aspectes: l'empatia i implicació de l'equip, l'efecte positiu en l'autoconfiança i la resistència emocional de les mares i la seva motivació.

Amb la finalitat d'organitzar i sistematitzar la informació recollida durant el treball de camp, es va utilitzar una matriu d'anàlisi qualitativa. Aquesta eina va permetre categoritzar i interpretar les dades procedents de les entrevistes i les observacions, facilitant així la identificació de patrons i relacions significatives. La matriu es va centrar en dos eixos principals: d'una banda, l'impacte de les activitats econòmiques impulsades per les beneficiàries en el seu procés d'autonomia econòmica i social; i d'una altra, els obstacles institucionals, com la falta de coordinació interdepartamental, que limiten l'eficàcia en la implementació dels programes d'acompanyament social.

Així mateix, es van fer al voltant de 20 entrevistes semiestructurades amb beneficiàries seleccionades segons el criteri de saturació, garantint així que el grup d'estudi sigui representatiu i divers. En aquestes entrevistes, es van abordar temes com la percepció de l'empoderament, l'avaluació dels serveis proporcionats per l'associació, i els principals obstacles per a la inserció social i laboral.

També es van fer cinc entrevistes complementàries a professionals de l'entitat (treballadores socials, psicòlogues i formadores), amb la finalitat de contrastar les percepcions institucionals i les experiències de les usuàries. Cada entrevista va tenir una durada aproximada de 45 a 60 minuts, es va desenvolupar en un entorn de confiança i va ser gravada amb el consentiment informat de les participants. Els noms utilitzats a les citacions són pseudònims per protegir la confidencialitat.

La recerca es va desenvolupar respectant els principis ètics de la recerca social. Totes les participants van signar un consentiment informat, on es va garantir la confidencialitat, l'anonimat i la voluntarietat de la seva participació. Així mateix, es va obtenir l'autorització formal de la direcció de l'associació 100% Mamans per fer les observacions i entrevistes. La investigadora va adoptar una postura reflexiva i no intrusiva, procurant minimitzar els biaixos i preservar la integritat emocional de les entrevistades.

L'anàlisi de la informació es va dur a terme mitjançant una codificació temàtica, seguint les orientacions de Miles et al. (2014). A partir de les transcripcions, es van identificar categories emergents i es van construir matrius d'anàlisi que van permetre comparar i agrupar els discursos. La triangulació de dades –entre entrevistes, observacions i documents institucionals– va reforçar la validesa de l'estudi, en contrastar diverses fonts i perspectives.

Les categories d'anàlisi es van estructurar en quatre dimensions: psicosocial (autoestima, resiliència i relacions familiars), econòmica (ocupació, emprenedoria i autonomia financera), jurídica (coneixement de drets, accés a serveis i registre civil) i comunitària (participació social, xarxes de suport i percepció de l'estigma). En conjunt, aquestes dimensions van permetre avaluar com les intervencions de 100% Mamans impulsen l'empoderament de les mares solteres en els plans individual, relacional i estructural.

Entre les limitacions principals, cal assenyalar que l'estudi es va centrar en una sola organització, la qual cosa limita la possibilitat de generalitzar els resultats a tot el context marroquí. Així mateix, algunes participants van mostrar una reticència inicial per abordar temes sensibles relacionats amb la maternitat extramatrimonial i la discriminació. No obstant això, l'establiment d'un clima de confiança i la prolongada observació participant van permetre obtenir informació rica i significativa. Aquest tipus d'aproximació resulta especialment pertinent per a l'anàlisi de trajectòries de vida marcades per situacions de vulnerabilitat social, tal com assenyalen estudis exploratoris previs centrats en experiències de maternitat en contextos d'exclusió (Berwick, 2017).

3. Resultats

3.1. Barreres legals, socials i culturals

Les entrevistes dutes a terme mostren que les mares solteres viuen una tensió constant entre les exigències legals i la pressió social, que condiona profundament la seva vida quotidiana. Les participants van assenyalar que l'estigma associat a la maternitat fora del matrimoni no es limita a l'àmbit comunitari o familiar, sinó que també es manifesta en la seva relació amb les institucions públiques. Diverses dones van relatar haver experimentat actituds de rebuig o tracte discriminatori en sol·licitar serveis administratius, sanitaris o educatius per a elles o per als seus fills.

Un dels obstacles més recurrents identificats durant el treball de camp es relaciona amb les dificultats per al registre civil dels fills nascuts fora del matrimoni. Les entrevistades van explicar que l'absència de filiació paterna reconeguda genera problemes per accedir a drets bàsics com l'escolarització, l'atenció sanitària o determinades ajudes socials. Aquesta situació va ser descrita com una font constant d'inseguretat jurídica i emocional, que reforça la seva sensació d'exclusió social.

Figura 1. Restriccions legals i impacte en mares solteres

Article 32	Falta de protecció legal
Article 148	Dificultats en l'accés a serveis bàsics
Article 490	Exclusió social i estigmatització

Font: Elaboració pròpia.

Les observacions fetes durant els tallers i acompanyaments van evidenciar que aquestes barreres legals s'entrellacen amb mecanismes de control social molt arrelats. Les mares van relatar experiències de culpabilització, aïllament i rebuig per part del seu entorn pròxim, la qual cosa les porta en molts casos a ocultar la seva situació o a limitar la seva participació en espais comunitaris. Una participant va expressar: "El rebuig social és constant; cada dia és una lluita per ser acceptada" (Entrevista 12).

Així mateix, es va constatar que aquestes dificultats s'intensifiquen en contextos rurals i periurbans, on les normes socials són més restrictives i l'accés a serveis públics és més limitat. Les dones procedents d'aquestes zones van descriure obstacles més grans per desplaçar-se, informar-se sobre els seus drets o accedir a recursos de suport, la qual cosa aprofundeix la seva situació de vulnerabilitat.

Les entrevistes també van posar de manifest que la falta de reconeixement institucional de les mares solteres contribueix a la reproducció

de l'exclusió social. Les participants van assenyalar que la impossibilitat de registrar els seus fills amb facilitat o d'accedir a determinats programes socials condiciona negativament les seves trajectòries personals i familiars, generant un sentiment persistent d'injustícia i desprotecció.

En conseqüència, les barreres legals, socials i culturals es presenten de manera simultània en les trajectòries de les mares solteres, limitant el seu accés a drets fonamentals. Aquestes situacions apareixen reiteradament en els discursos i observacions recollides durant el treball de camp.

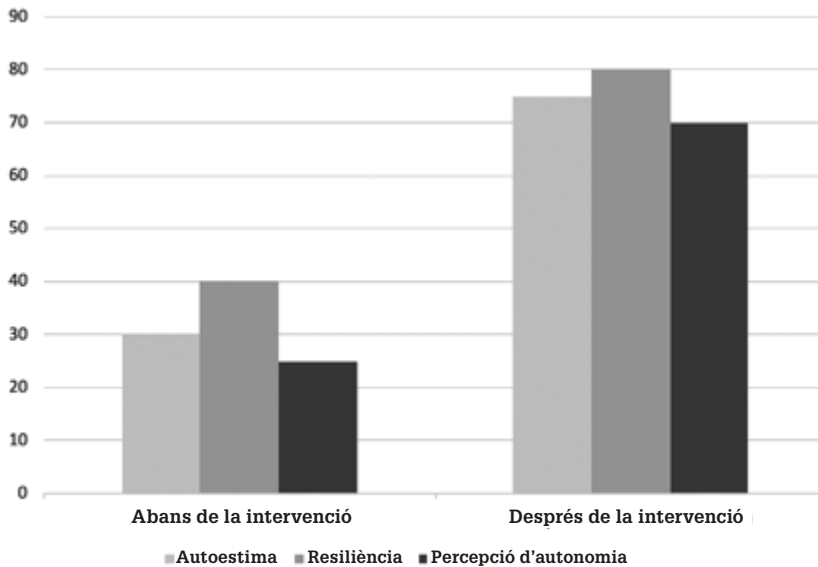
3.2. Impacte de les intervencions psicosocials

Les accions psicosocials desenvolupades per l'associació 100% Mamans han generat canvis significatius en les trajectòries personals i familiars de les mares solteres acompanyades. A través de sessions individuals i tallers grupals, les beneficiàries van descriure una millora progressiva del seu benestar emocional, així com un enfortiment de la seva confiança personal.

Els resultats de l'anàlisi de les entrevistes semiestructurades fetes a 20 beneficiàries mostren una evolució positiva en diversos indicadors psicosocials. La majoria de les participants va manifestar haver experimentat un augment de l'autoestima i una capacitat més gran per afrontar situacions d'estrès i discriminació. Així mateix, les observacions fetes durant els tallers van evidenciar una participació més activa de les dones, així com una disposició més bona a compartir experiències i donar-se suport mútuament.

Aquestes millores es reflecteixen en les dades recollides, en què aproximadament el 75% de les entrevistades va assenyalar un enfortiment de l'autoestima, mentre que prop del 80% va afirmar haver desenvolupat una resiliència emocional més gran després d'haver participat en les activitats de l'associació.

Gràfic 1. Efectivitat de les intervencions psicossocials

Font: Elaboració pròpia.

Les entrevistes també van posar de manifest la importància de les xarxes de suport generades en el marc de la intervenció. Les beneficiàries van destacar que l'espai grupal els va permetre sentir-se escoltades, compreses i acompanyades, reduint el sentiment d'aïllament que moltes experimentaven prèviament. Diverses dones van assenyalar que aquests espais els van oferir un entorn segur per expressar-se sense por del judici social.

En l'àmbit familiar, les participants van relatar una millora en la relació amb els seus fills, atribuïda a l'enfortiment del seu equilibri emocional i a una seguretat més gran en el seu rol com a mares. Les observacions fetes durant el treball de camp van indicar interaccions més afectives i una comunicació més oberta entre mares i fills, la qual cosa contribueix a un clima familiar més estable.

De manera general, els resultats mostren que les intervencions psicossocials implementades per 100% Mamans afavoreixen canvis positius en l'autoimatge i la confiança personal de les mares solteres, en la seva capacitat per gestionar les dificultats quotidianes i en la seva integració en dinàmiques de suport col·lectiu. Aquestes transformacions apareixen de manera reiterada en els discursos i comportaments observats durant el procés d'acompanyament.

3.3. Desafiaments operatius i mesures de millora

Malgrat els avanços observats en els processos d'acompanyament, els resultats del treball de camp posen de manifest l'existència de diversos desafiaments operatius que limiten l'abast i la sostenibilitat de les intervencions desenvolupades per l'associació 100% Mamans. Aquests desafiaments van ser identificats tant a través de les entrevistes amb les beneficiàries com mitjançant les observacions fetes durant les activitats i els tallers.

Un dels principals obstacles assenyalats es relaciona amb la disponibilitat insuficient de recursos financers per donar suport als projectes de les mares solteres. Diverses entrevistades van manifestar que, malgrat haver adquirit competències en gestió bàsica i planificació d'activitats generadores d'ingressos, no disposen del capital inicial necessari per posar en marxa o consolidar les seves iniciatives. Aquesta limitació va ser descrita com una font de frustració que dificulta la traducció de la formació rebuda en oportunitats econòmiques reals.

Així mateix, les entrevistes i observacions van evidenciar dificultats vinculades a l'organització i coordinació dels serveis. En alguns casos, les beneficiàries van assenyalar retards en l'accés a determinats suports o una falta de continuïtat en el seguiment de les seves situacions, la qual cosa repercuteix en l'eficàcia de l'acompanyament social. Aquestes limitacions operatives afecten especialment les dones que es troben en situacions de més vulnerabilitat.

Un altre desafiament identificat és la centralització dels serveis en àrees urbanes, la qual cosa restringeix l'accés de les mares solteres procedents de zones rurals o periurbanes. Les participants provinents d'aquests contextos van relatar dificultats relacionades amb el desplaçament, els costos associats i l'escassa disponibilitat de recursos locals, factors que condicionen la seva participació regular en les activitats de l'associació.

Les entrevistes també van posar en relleu la necessitat d'enfortir el seguiment posterior a les accions formatives. Algunes beneficiàries van assenyalar que, després de finalitzar els tallers, s'enfronten soles als desafiaments del mercat laboral o de l'emprenedoria, la qual cosa limita la continuïtat dels processos iniciats. Aquesta situació va ser descrita com un factor que incrementa el risc d'abandó dels projectes personals i professionals.

En conjunt, els resultats indiquen que els desafiaments operatius identificats –escassetat de recursos financers, limitacions organitzatives, centralització de serveis i falta de seguiment continuat– influeixen de manera significativa en la capacitat de les beneficiàries per consolidar els avanços reeixits. Aquestes dificultats apareixen de manera recurrent en els discursos recollits i en les observacions fetes durant el treball de camp, evidenciant la necessitat de reforçar els mecanismes de suport i coordinació en el procés d'intervenció.

3.4. Sostenibilitat econòmica i estratègies d'enfortiment

La sostenibilitat econòmica de les iniciatives desenvolupades per les mares solteres acompanyades per l'associació 100% Mamans constitueix un dels principals desafiaments identificats durant el procés d'intervenció. Malgrat els avanços observats en l'adquisició de competències i en l'enfortiment personal, moltes de les activitats generadores d'ingressos impulsades per les beneficiàries no aconsegueixen consolidar-se de manera estable a mitjà i llarg termini.

Les entrevistes dutes a terme evidencien que la principal dificultat assenyalada per les participants és la falta d'accés a finançament inicial. Diverses dones van explicar que, encara que han rebut formació en planificació i gestió bàsica de projectes, no disposen dels recursos econòmics necessaris per iniciar o mantenir les seves activitats productives. Aquesta situació limita la seva capacitat per transformar els aprenentatges adquirits en ingressos sostenibles. Una de les entrevistades va expressar: "Vaig aprendre a fer un pla de negocis, però sense diners no puc realitzar la meua idea" (Entrevista 7).

Així mateix, es va constatar que aquestes dificultats s'accentuen en contextos rurals i periurbans, on l'accés a recursos financers formals és més restringit i les oportunitats econòmiques són més limitades. Les beneficiàries procedents d'aquestes zones van relatar obstacles addicionals relacionats amb la distància als serveis, la falta de xarxes de suport econòmic i l'escassa disponibilitat d'oportunitats laborals locals.

Un altre element recurrent en els discursos recollits és l'absència d'un acompanyament continuat després de la fase inicial de formació. Algunes participants van assenyalar que, una vegada finalitzats els tallers, enfronten soles les dificultats associades a la posada en marxa dels seus projectes, com la gestió de clients, la comercialització de productes o l'adaptació a les exigències del mercat. Aquesta falta de seguiment va ser identificada com un factor que incrementa el risc d'abandó de les iniciatives econòmiques.

Amb la finalitat de sistematitzar aquestes experiències, es va elaborar una matriu que recull els principals obstacles identificats per les beneficiàries en relació amb la sostenibilitat econòmica dels seus projectes, així com les estratègies d'enfortiment esmentades durant les entrevistes i observacions.

Taula 1. Matriu d'obstacles i solucions per al finançament de projectes empresarials

Barrera identificada	Recomanació	Resultats esperats
Falta de finançament.	Establir fons rotatoris.	Més bon accés a capital per iniciar projectes.
Accés limitat al crèdit formal.	Introduir microcrèdits accessibles.	Reducció de l'exclusió econòmica.
Falta d'estratègies de màrqueting.	Tallers de màrqueting i suport tècnic.	Més sostenibilitat del negoci.
Falta de seguiment continuat.	Implementar programes de seguiment.	Consolidació de projectes empresarials.

Font: Elaboració pròpia.

Les dones que van aconseguir iniciar activitats econòmiques, encara que de manera incipient, van manifestar una millora en la seva percepció d'autonomia i en la seva confiança personal. No obstant això, la majoria va coincidir que la falta de recursos financers i d'acompanyament posterior continua sent el límit principal per consolidar aquests avanços i garantir l'estabilitat dels seus projectes a llarg termini.

4. Discussió

4.1. Reformes estructurals i desafiaments per a la inclusió

Les dades empíriques obtingudes confirmen que les barreres legals, socials i culturals identificades en les trajectòries de les mares solteres no són fets aïllats, sinó que responen a dinàmiques estructurals profundament arrelades en el context marroquí. Les dificultats per al registre civil, l'accés a serveis bàsics i el reconeixement institucional d'aquestes dones evidencien la persistència d'un marc normatiu i sociocultural que limita l'exercici efectiu dels seus drets.

Aquestes troballes coincideixen amb estudis previs que subratllen el caràcter discriminatori de determinades disposicions legals, especialment quant a la filiació extramatrimonial i a la penalització de les relacions fora del matrimoni (Lahsika, 2021; Sechter-Funk, 2015). Tal com es desprèn dels testimoniatges recollits, l'absència de reconeixement jurídic no només afecta les mares, sinó que té conseqüències directes en les trajectòries educatives, sanitàries i socials dels seus fills o filles, reforçant les desigualtats intergeneracionals.

Així mateix, cal subratllar el pes de l'estigma social associat a la maternitat fora del matrimoni, que es manifesta tant en l'entorn comunitari com en la interacció amb les institucions públiques. Aquest fenomen ha estat àmpliament documentat en la literatura, que assenyala com les normes patriarcals i les concepcions morals tradicionals contribueixen a la marginalització de les dones que no s'ajusten als models familiars hegemònics (Bousbaa, 2021; Waltmann, 2019). La comparació amb altres contextos, particularment europeus, mostra que el reconeixement jurídic i social de la monoparentalitat constitueix un factor clau per a la inclusió i la protecció d'aquestes famílies (Letablier, 2011; Boisson i Verjus, 2004).

En aquest sentit, els resultats de l'estudi reforcen la necessitat d'una revisió del marc normatiu vigent que permeti ampliar el reconeixement legal de les famílies monoparentals i garantir l'accés equitatiu a drets fonamentals. Més enllà de les reformes legals, les dades suggereixen la importància de promoure canvis culturals que afavoreixin l'acceptació social de la diversitat familiar, mitjançant polítiques públiques inclusives i estratègies de sensibilització dirigides a la comunitat en el seu conjunt.

Finalment, les barreres estructurals impacten també en la capacitat operativa de les organitzacions de la societat civil. Tal com es va observar durant el treball de camp, les restriccions legals i administratives limiten la implementació de programes de suport, especialment en àmbits com l'habitatge, la protecció social i l'accés a recursos econòmics. En aquest context, la inclusió efectiva de les mares solteres requereix un enfocament intersectorial que articuli reformes normatives, polítiques socials descentralitzades i l'enfortiment del paper de les organitzacions comunitàries.

4.2. Impacte psicosocial

L'anàlisi dels discursos i observacions revela que l'acompanyament psicosocial actua com un catalitzador del canvi personal. Les millores observades en autoestima, resiliència emocional i relacions familiars no han d'entendre's únicament com a canvis individuals, sinó com a part d'un procés més ampli de reconstrucció identitària i social.

D'acord amb les troballes de l'estudi, diversos treballs subratllen que el suport psicosocial constitueix un eix fonamental per contrarestar els efectes de l'estigma i l'exclusió social que afecten les mares solteres. Wendland (2010) assenyala que els espais d'escolta i acompanyament permeten a les dones resignificar la seva experiència de maternitat i desenvolupar estratègies d'afrontament davant la culpabilització social. En aquest sentit, els tallers grupals i les sessions individuals observades durant el treball de camp funcionen com a dispositius de contenció emocional i enfortiment personal.

Així mateix, la creació de xarxes de suport entre les beneficiàries emergeix com un element clau de l'empoderament col·lectiu. Tal com indiquen Bacqué i Biewener (2013), l'empoderament no es limita a l'adquisició de recursos individuals, sinó que implica també la capacitat d'actuar de manera col·lectiva i de construir vincles solidaris. Els resultats mostren que

els espais grupals promoguts per 100% Mamans afavoreixen el sentiment de pertinença i redueixen l'aïllament social, aspectes essencials per a la inclusió social de les mares solteres.

Des d'una perspectiva de treball social, aquests processos poden interpretar-se com una forma d'intervenció transformadora que reconeix les dones com a subjectes actius de canvi. Parazelli i Bourbonnais (2017) destaquen que l'empoderament psicosocial implica no només l'enfortiment de l'autoestima, sinó també la capacitat de qüestionar les normes socials que generen exclusió. En aquest sentit, la participació d'algunes beneficiàries en campanyes de sensibilització i activitats comunitàries reflecteix un desplaçament progressiu des de posicions de vulnerabilitat cap a rols més actius en l'espai públic.

Els efectes positius de l'acompanyament psicosocial s'estenen també a l'àmbit familiar. Tal com es desprèn dels resultats, l'enfortiment emocional de les mares es tradueix en una millora de les relacions amb els seus fills, afavorint dinàmiques familiars més estables i protectores. Aquesta troballa coincideix amb recerques que subratllen la interdependència entre benestar emocional matern i desenvolupament infantil, especialment en contextos de vulnerabilitat social (Humphreys i Thiara, 2003).

No obstant això, l'impacte psicosocial de les intervencions troba límits en contextos on persisteixen normes culturals restrictives i actituds socials discriminatòries. Malgrat els avanços individuals i col·lectius, moltes dones continuen enfrontant pressions socials que dificulten la consolidació dels canvis iniciats. Aquesta situació posa en relleu la necessitat de complementar l'acompanyament psicosocial amb estratègies de sensibilització comunitària i accions dirigides a transformar les representacions socials sobre la maternitat fora del matrimoni.

En conjunt, l'anàlisi confirma que les intervencions psicosocials de 100% Mamans constitueixen un pilar essencial de l'empoderament de les mares solteres, en afavorir processos de reconstrucció personal, enfortiment de xarxes socials i millora del benestar familiar. No obstant això, perquè aquests efectes siguin sostenibles a llarg termini, resulta imprescindible articular el suport psicosocial amb reformes estructurals i polítiques públiques inclusives que redueixin l'estigma i promoguin una acceptació social més gran de la diversitat familiar.

4.3. Accés al finançament i autonomia econòmica

Un dels obstacles principals que enfronten les mares solteres en el seu procés d'empoderament econòmic és la falta d'accés a finançament inicial. Encara que moltes han adquirit competències útils en els tallers, l'absència de recursos financers impedeix la posada en marxa de les seves iniciatives productives.

Aquesta situació coincideix amb la literatura que assenyalava que l'autonomia econòmica de les dones no depèn únicament de la formació o del desenvolupament d'habilitats, sinó també de la disponibilitat real de recursos materials i financers. Kabeer (2005) subratlla que l'empoderament

econòmic implica la capacitat d'accedir, controlar i utilitzar recursos que permetin a les dones prendre decisions estratègiques sobre la seva vida. En aquest sentit, els resultats del treball de camp mostren que, sense accés a finançament, els processos d'empoderament iniciats corren el risc d'estancar-se.

La situació es veu agreujada per l'exclusió de moltes mares solteres del sistema financer formal. Tal com es desprèn de les entrevistes, els requisits exigits per les institucions bancàries –com ara avals, estabilitat laboral o historial creditici– resulten inaccessibles per a dones que es troben en situacions de precarietat i que assumeixen soles la responsabilitat de la cura dels fills. Aquesta exclusió financera ha estat àmpliament documentada com un factor que perpetua la feminització de la pobresa i limita la inserció econòmica de les dones en contextos de vulnerabilitat (Moghadam i Senftova, 2005).

Les barreres econòmiques tenen un impacte diferenciat en funció del territori. En contextos rurals i periurbans, on les oportunitats laborals són més escasses i l'accés a serveis financers és més restringit, les dificultats per iniciar o consolidar activitats generadores d'ingressos s'intensifiquen. Aquesta dimensió territorial reforça les desigualtats existents i subratlla la necessitat d'enfocaments descentralitzats que tinguin en compte les especificitats locals.

Així mateix, l'anàlisi revela que l'accés al finançament ha d'anar acompanyat d'un seguiment tècnic continuat. Tal com es va observar en els resultats, l'absència d'acompanyament posterior a la fase de formació limita la capacitat de les beneficiàries per enfrontar els desafiaments del mercat, gestionar els seus projectes i adaptar-se a contextos econòmics canviants. En aquest sentit, diversos autors destaquen que els programes d'empoderament econòmic resulten més eficaços quan combinen formació, suport financer i assessoria tècnica sostinguda en el temps (Bacqué i Biewener, 2013; Parazelli i Bourbonnais, 2017).

Des de la perspectiva del treball social, aquests resultats conviden a concebre l'autonomia econòmica no com un objectiu aïllat, sinó com un procés relacional i estructural que requereix l'articulació de múltiples dimensions: accés a recursos, suport institucional i reconeixement social. L'experiència de 100% Mamans mostra que, quan es creen condicions mínimes de suport financer i acompanyament, les mares solteres aconsegueixen avançar cap a una independència econòmica més gran, la qual cosa repercuteix positivament en la seva autoestima, posició familiar i integració comunitària.

En conjunt, l'anàlisi confirma que l'accés al finançament constitueix un element central per a la sostenibilitat de l'empoderament econòmic de les mares solteres. Sense mecanismes financers inclusius i adaptats a les seves realitats, els esforços formatius i psicosocials perden eficàcia pràctica. Per això, els resultats reforcen la necessitat d'integrar estratègies d'inclusió financera en els models d'intervenció social, com a condició indispensable per avançar cap a una autonomia econòmica real i duradora.

4.4. Empoderament econòmic i sostenibilitat

Els resultats de l'estudi permeten analitzar l'empoderament econòmic de les mares solteres no només en termes d'accés a ingressos, sinó també com un procés dinàmic que incideix en la seva posició social, familiar i comunitària. Tal com es desprèn de les dades empíriques presentades, la participació en activitats formatives i en iniciatives generadores d'ingressos contribueix a enfortir la percepció d'autonomia i la capacitat de projecció a mitjà termini de les beneficiàries.

En aquesta línia, l'empoderament econòmic té efectes perceptibles en la vida de les mares solteres acompanyades per l'associació 100% Mamans. En particular, el 70% de les entrevistades va manifestar un sentiment més gran d'independència econòmica, mentre que el 75% va assenyalar un augment de la seva autoestima després de participar en els programes de formació i acompanyament. Aquestes dades confirmen que l'autonomia econòmica no només incideix en la generació d'ingressos, sinó també en la reconstrucció de la identitat personal i en el reconeixement social de les dones, especialment en contextos marcats per l'estigmatització de la maternitat fora del matrimoni.

Des d'una perspectiva teòrica, l'empoderament econòmic implica l'ampliació de les opcions disponibles per a les dones i la seva capacitat de prendre decisions estratègiques que afecten la seva vida (Kabeer, 2005). En aquest sentit, els resultats indiquen que les mares que van aconseguir iniciar activitats econòmiques, encara que de manera incipient, van experimentar canvis significatius en la seva autopercepció i en la seva posició dins de l'entorn familiar. La generació d'ingressos propis es tradueix en una capacitat de negociació més gran i en un reconeixement progressiu del seu rol com a proveïdores i cuidadores.

No obstant això, l'empoderament econòmic aconseguit presenta importants límits en termes de sostenibilitat. La falta de capital inicial, l'absència d'acompanyament tècnic prolongat i la inestabilitat dels mercats locals dificulten la consolidació dels projectes empresos per les beneficiàries. Tal com assenyalen Bacqué i Biewener (2013), els processos d'empoderament poden veure's reduïts a efectes temporals si no es recolzen en estructures institucionals sòlides i en polítiques públiques inclusives.

Així mateix, la sostenibilitat de l'empoderament econòmic es veu condicionada per factors estructurals que excedeixen l'àmbit d'intervenció de les associacions. Com adverteixen Parazelli i Bourbonnais (2017), els enfocaments centrats exclusivament en la responsabilitat individual corren el risc d'invisibilitzar les desigualtats socials i econòmiques que limiten les oportunitats reals de les dones. En el cas analitzat, les mares solteres continuen enfrontant-se a barreres vinculades a l'accés a l'ocupació formal, la conciliació entre treball i cures i l'absència de serveis de suport, com ara guarderies o habitatges assequibles.

La sostenibilitat dels processos d'empoderament econòmic depèn en gran manera de l'articulació entre les dimensions econòmica, psicosocial i comunitària. Les beneficiàries que van comptar amb xarxes de suport

més sòlides i amb un acompanyament continuat van mostrar més possibilitats de mantenir les seves iniciatives econòmiques en el temps. Aquesta troballa reforça la necessitat de concebre l'empoderament com un procés integral, que combini formació, accés a recursos financers i enfortiment dels vincles socials.

L'anàlisi posa de manifest que l'empoderament econòmic de les mares solteres constitueix un avanç significatiu, però encara fràgil si no s'inscriu en estratègies de sostenibilitat a llarg termini. Per consolidar aquests processos, resulta imprescindible superar els enfocaments puntuals i promoure models d'intervenció que integrin finançament, seguiment tècnic i polítiques socials sensibles a les múltiples responsabilitats assumides per les mares solteres. Només d'aquesta manera serà possible transformar els avanços individuals observats en canvis estructurals duradors.

4.5. Cap a un model integral d'intervenció i sostenibilitat

L'anàlisi del model d'intervenció de l'associació 100% Mamans posa de manifest la necessitat de concebre l'empoderament de les mares solteres des d'un enfocament integral, capaç d'articular de manera coherent les dimensions psicosocial, econòmica, jurídica i comunitària. Els resultats de l'estudi mostren que els avanços reeixits en cadascuna d'aquestes dimensions adquireixen més impacte quan es desenvolupen de forma interrelacionada i sostinguda en el temps.

Des d'aquesta perspectiva, l'acompanyament psicosocial constitueix un pilar fonamental per iniciar els processos d'empoderament, perquè permeten a les mares solteres reconstruir la seva autoestima, enfortir la seva resiliència emocional i trencar l'aïllament social. No obstant això, com s'ha evidenciat al llarg de l'anàlisi, aquests avanços resulten fràgils si no s'acompanyen d'oportunitats reals d'autonomia econòmica i d'un entorn institucional que garanteixi l'accés efectiu a drets fonamentals. L'experiència de 100% Mamans mostra que l'empoderament no pot reduir-se a una dimensió individual, sinó que requereix condicions estructurals favorables per consolidar-se.

Així mateix, els resultats subratllen la importància d'integrar estratègies d'inclusió econòmica que combinin formació, accés a finançament i seguiment tècnic continuat. Sense aquests elements, les iniciatives empreses per les beneficiàries corren el risc de quedar-se en una fase incipient, limitant la seva capacitat de generar estabilitat econòmica a llarg termini. En aquest sentit, la sostenibilitat de l'empoderament depèn en gran manera de la capacitat dels models d'intervenció per adaptar-se a les realitats territorials, especialment en contextos rurals i periurbans on les desigualtats són més marcades.

Un altre element central d'un model integral d'intervenció és el treball en xarxa i la cooperació intersectorial. Tal com es desprèn de l'estudi, l'articulació entre associacions, institucions públiques, empreses privades i actors comunitaris permet mobilitzar recursos diversos i ampliar l'abast de les accions d'acompanyament. La coordinació interinstitucional resulta especialment rellevant per abordar problemàtiques complexes com l'accés

a habitatge, la conciliació entre treball i cures o la protecció social dels fills nascuts fora del matrimoni.

D'altra banda, la sostenibilitat dels processos d'empoderament també està estretament vinculada al canvi cultural. Les campanyes de sensibilització impulsades per 100% Mamans contribueixen a qüestionar les representacions socials negatives associades a la maternitat fora del matrimoni i a visibilitzar les mares solteres com a subjectes de drets i agents de canvi social. No obstant això, perquè aquestes transformacions siguin duradores, és necessari ampliar-ne l'abast mitjançant la implicació de líders comunitaris, educatius i religiosos, així com a través de polítiques educatives que promoguin valors d'igualtat i respecte a la diversitat familiar des d'edats primerenques. Aquestes accions de sensibilització i incidència institucional s'inscriuen en una estratègia més àmplia d'incidència desenvolupada per l'associació per promoure el reconeixement dels drets de les mares solteres (Association 100% Mamans, 2018).

En termes generals, l'anàlisi suggereix que un model integral d'intervenció orientat a l'empoderament sostenible de les mares solteres ha de basar-se en quatre eixos fonamentals: l'acompanyament psicosocial continuat, la inclusió econòmica mitjançant mecanismes financers accessibles, l'enfortiment institucional a través del treball en xarxa i la promoció de canvis culturals que redueixin l'estigma social. L'experiència de 100% Mamans constitueix, en aquest sentit, una referència rellevant en el context marroquí, encara que els seus assoliments depenen en gran manera de l'existència de polítiques públiques inclusives i d'un entorn normatiu que reconegui la diversitat de les estructures familiars.

Aquesta lectura integrada permet comprendre que la sostenibilitat de l'empoderament no és únicament una qüestió de recursos, sinó també de reconeixement social i de voluntat política. Avançar cap a models d'intervenció més inclusius i duradors implica, per tant, superar enfocaments fragmentats i apostar per estratègies coordinades que situïn les mares solteres al centre de les polítiques socials i dels processos de transformació social.

5. Conclusions

Amb un enfocament holístic i inclusiu, la trajectòria de 100% Mamans aborda la dimensió econòmica, social, psicosocial i jurídica de l'empoderament, pal·liant les limitacions de les polítiques socials convencionals per afrontar les múltiples barreres que alimenten l'exclusió de les famílies monoparentals.

Els resultats evidencien avanços en autoestima, resiliència emocional i autonomia econòmica, impulsats pel suport psicosocial, campanyes de sensibilització i formació professional, que han contribuït a una millora social de la reinserció de les mares i de la seva participació activa en les comunitats. Les campanyes liderades per l'associació han anat generant un moviment de lluita contra els estigmes culturals i impulsen la visibilitat de la monoparentalitat com una estructura legítima.

L'enfocament adoptat articula intervencions directes i accions comunitàries: xarxes de suport, formació en sectors estratègics i campanyes a favor dels valors de l'equitat i la diversitat. No obstant això, la dependència del finançament extern limita la sostenibilitat i el creixement d'aquestes iniciatives. Al mateix temps, queden grans reptes, com la falta de serveis acompanyants, incloent-hi atenció a la infància i habitatges assequibles que resten per a la plena inclusió social i financera de les mares solteres. Per la qual cosa resulta necessari remeiar aquestes mancances per garantir l'efecte de les accions en el temps.

Aquestes reformes, ja analitzades a les seccions anteriors, han d'orientar-se a eliminar els obstacles legals, socials i econòmics que dificulten l'exercici ple de drets. La seva implementació contribuirà a una inclusió més justa i sostenible, enfortint tant l'autonomia de les mares solteres com les oportunitats de desenvolupament dels seus fills.

Les polítiques públiques han de concebre's sota un model territorial descentralitzat que atengui les prioritats de les mares solteres en els diferents contextos, especialment en comunitats rurals i periurbanes. La inclusió de serveis com ara guarderies, habitatge assequible i formació professional en sectors estratègics ajudaria a reduir les desigualtats territorials i a augmentar la inclusió social d'aquestes famílies. Perquè aquestes accions tinguin efecte, és important fer-ho de manera sostinguda i personalitzada a les característiques locals.

D'altra banda, l'accés al finançament representa un element decisiu de la inclusió econòmica i de la consolidació de projectes empresarials. En canvi, les diferents modalitats de suport financer han d'anar acompanyades de programes d'assessoria tècnica i monitoratge continuat per assegurar la sostenibilitat dels projectes i maximitzar-ne l'impacte. Aquestes estratègies també ajudaran a acabar amb l'espiral de precarietat i aïllament que pateixen aquestes dones i els seus fills.

De manera similar, el canvi cultural és rellevant per a l'èxit d'aquestes intervencions. Les campanyes de sensibilització haurien de comptar amb líders de la comunitat, religiosos i educadors per donar lloc a una visió inclusiva de les estructures familiars no tradicionals. Més enllà d'això, l'educació des de la infància apuntaria a la promoció de valors d'equitat i respecte per la diversitat, permetent així promoure un canvi cultural sostingut en el temps i construint una societat més equitativa i tolerant a llarg termini.

En definitiva, l'empoderament de les mares solteres té un impacte positiu en la seva qualitat de vida, al mateix temps que impulsa canvis en les normes culturals i enforteix el teixit social marroquí. L'adopció d'un enfocament intersectorial i multidimensional permet construir una oferta social més inclusiva, reduir l'exclusió i trencar el cicle de feminització de la pobresa. Perquè aquest empoderament sigui sostenible, es requereix una transformació profunda dels marcs legals, econòmics i socioculturals, la qual cosa planteja línies de recerca i acció prioritàries per orientar futures reformes estructurals al país.

Referències bibliogràfiques

- Association 100% Mamans. (2017). *Étude juridique*. Recuperat 29 març 2026, de <https://centpourcentmamans.com/wp-content/uploads/2019/11/etudejuridique.pdf>
- Association 100% Mamans. (2018). *Plan de plaidoyer*. Recuperat 29 març 2026, de <https://centpourcentmamans.com/wp-content/uploads/2019/11/plandeploidoyer.pdf>
- Association 100% Mamans. (2021). *Rapport d'activités année 2021*. Recuperat 29 març 2026, de <https://centpourcentmamans.com/wp-content/uploads/2022/08/RAPPORT-2021-290822.pdf>
- Association 100% Mamans. (2023). *Cartographie des associations œuvrant pour les droits des mères célibataires et de leurs enfants au Maroc*. Recuperat 29 març 2026, de <https://centpourcentmamans.com/wp-content/uploads/2024/05/Cartographie-3.0.pdf>
- Association Bayti. (2016). *La politique publique intégrée de la protection de l'enfance*.
- Bacqué, Marie-Hélène, i Biewener, Carole. (2013). L'empowerment, un nouveau vocabulaire pour parler de participation? *Idées économiques et sociales*, 173(3), 25-34. <https://doi.org/10.3917/idee.173.0025>
- Berwick, Laura Victoria. (2017). *Single mothers in Morocco: Social stigma and struggle for identity* (Tesi de màster, University of London). <https://moroccanchildrenstrust.org/wp-content/uploads/2020/08/Berwick-2017-Single-Mothers-in-Morocco-Social-Stigma-and-Struggle-for-Identity.pdf>
- Boisson, Marie, i Verjus, Anne. (2004). *La parentalité, une action de citoyenneté. Une synthèse des travaux récents sur le lien familial et la fonction parentale (1993-2004)* (Dossier d'étude CAF n.º 62). Caisse Nationale des Allocations Familiales.
- Bousbaa, Abdelmajid. (2021). *Les parentalités en Afrique musulmane : Une parentalité controversée des mères célibataires au Maroc*. Centre Jacques-Berque. <https://books.openedition.org/cjb/1744>
- Charlier, Sophie, i Caubergs, Lieve, amb el suport de Malpas, Nicola, i Mula Kakiba, Evelyn. (2007). *Le processus d'empowerment des femmes : Guide méthodologique*. Comisión de Mujeres y Desarrollo.
- Codi de Família (Moudawana)*, de 5 de febrer, Dahir n.º 1-04-22 du 12 Hija 1424 (3 febrer 2004), Bulletin Officiel núm. 5184 (2004).
- Codi Penal Marroquí*, de 26 de novembre, Bulletin Officiel núm. 2640 bis (1962, modificat el 2011).

- Constitució del Regne del Marroc*, de 30 de juliol, Bulletin Officiel núm. 5964 bis (2011).
- Denzin, Norman Kent, i Lincoln, Yvonna Sessions. (2018). *The SAGE handbook of qualitative research* (5th ed.). SAGE Publications.
- Flick, Uwe. (2015). *Introducción a la investigación cualitativa* (5.ª ed.). Morata.
- Humphreys, Cathy, i Thiara, Ravi K. (2003). Mental health and domestic violence: "I call it symptoms of abuse". *British Journal of Social Work*, 33(2), 209-226. <https://doi.org/10.1093/bjsw/33.2.209>
- Institut National de Solidarité avec les Femmes en Détresse [INSAF]. (2010). *Le Maroc des mères célibataires : Ampleur, réalité, actions, représentations, itinéraires et vécus*. Recuperat 29 març 2026, de <https://www.cawtarclearinghouse.org/storage/4961/INSAF-Rapport-Etude-nationale-%27%27Le-Maroc-des-meres-celibataires-2010.pdf>
- Kabeer, Naila. (2005). Gender equality and women's empowerment: A critical analysis of the third Millennium Development Goal. *Gender & Development*, 13(1),13-24. <https://doi.org/10.1080/13552070512331332273>
- Lahsika, Khalid. (2021). *Étude-diagnostic sur les discriminations subies par les mères célibataires dans leurs itinéraires de vie au Maroc*. Association 100% Mamans. Recuperat 29 març 2026, de <https://centpourcentmamans.com/wp-content/uploads/2021/12/Etude-100mamans.pdf>
- Letablier, Marie-Thérèse. (2011). *La monoparentalité aujourd'hui : Continuités et changements. Tendances, défis et nouvelles exigences*. L'Harmattan.
- Miles, Matthew B. ; Huberman, A. Michael, i Saldaña, Johnny. (2014). *Qualitative data analysis: A methods sourcebook* (3rd ed.). SAGE Publications.
- Moghadam, Valentine M., i Senftova, Laila. (2005). Mesurer l'autonomisation des femmes : participation et droits dans les domaines civil, politique, social, économique et cultural. *Revue internationale des sciences sociales*, 184(2), 423-449. <https://doi.org/10.3917/riss.184.0423>
- Parazelli, Michel, i Bourbonnais, Mélanie. (2017). L'empowerment en travail social : Perspectives, enseignements et limites. *Sciences & Actions Sociales*, 6(1), 23-52.
- Sechter-Funk, Isabelle. (2015). La maternité célibataire au Maroc, entre normes et pratiques. Dins Baudouin Dupret, Zakaria Rhani, Assia Boutaleb i Jean-Noël Ferrié (Eds.), *Le Maroc au présent* (p. 355-364). Centre Jacques-Berque. <https://books.openedition.org/cjb/1052>

- Waltmann, Julie. (2019). La (re)production des inégalités de genre dans le monde du travail : Des discriminations légales à l'autonomisation. *Pouvoirs africains et développement*, 2, 1-15.
- Wendland, Judith. (2010). Grossesse, désir d'enfant et parentalité dans les maternités célibataires à risque. *La psychiatrie de l'enfant*, 53(1), 167-210. <https://doi.org/10.3917/psy.531.0167>